

zító figyelme illesztette a mű végére. Volt egy egyébként kiváló, általam is nagyra becsült színházi ember, aki ezt le is írta egy nyilatkozatában. Nos, *Az ember tragédiájának* van kritikai kiadása, sőt több kiadásban hozzáférhető a kéziratos szöveg is. Minden kétséget kizáróan meg lehet belőle állapítani, hogy az említett mondat Madách tollából való, és mindenestül beletartozott a nagy mű legelső szövegébe, amelyet elküldött Aranyynak. Elképesztő, hogy akad rendező, aki ezt a kulcsfontosságú mondatot kihúzza a *Tragédiából*. De róla legalább el lehet mondani, hogy egy (szerintem hibás, de legalább következetes) értelmezés érdekében teszi. Felelőtlenység viszont a köztudatban elterjeszteni egy filológiaiilag teljesen alaptalan gyanút, hogy ez a mondat nem is Madáchtól való. Akkor mindenkiről mindent lehet mondani!

A tragédia halála — a *Tragédia* halála? George Steiner csak arról írt, hogy a tizenkilencedik század óta nemigen írtak igazi tragédiákat. (E tekintetben Madách *Tragédiája* megkésett képviselője a műnemnek.) Mintha a Nemzeti arról kívánna hírt adni, hogy korunkban a régi tragédiákat sem lehet többé hitelesen előadni. Át kell alakítani őket, hogy magunkra ismerjünk bennük. Akár gyökvesztések árán is. Szeretném remélni, hogy ez nem így van. Bízom benne, hogy látunk még „igazi”, Madách írói szándékainak megfelelő *Tragédia*-előadást. „Ember, küzdj és bízva bízzál!” — „Nem halt meg, csak alszik.”

GÖMÖRI GYÖRGY

Két vers

2001. IX. 11.

*Láng csap ki mindkét toronyból –
barbárok dúlják Babilont.
A történelem nem sokra tanít;
de akik hiszik: egy háború „szent” lehet,
pokollá teszik az életet,
míg maguk nem szállnak lángolva pokolra.*

A hamis tudat játéka

*Micsoda meglepetés! Az öngyilkos, aki ezrek
Gyilkosa lett, nem a hetvenkét szűz
Vendége az egekben. Lelke riadva lobog:
Mindaz a kín, amit okozott, az övé, az övé –
Százszoros így a halál.*